

DEONTIC MARKS IN THE TEXT OF CRIMINAL PROCEDURE

Alina Gioroceanu, Assist. Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: While the criminal law refers to legal norms that defend major social values, the text of criminal procedure encodes the rules that govern the administration of justice in cases involving an individual who has been accused of a crime; the criminal proceedings regulates the society by creating juridical relations between state and individuals, as addresses of criminal law. These relations are based on state authority and they provide that the defense of social values can be realized. The state is a dominant subject that prescribes a specific conduit for individuals and, by his specialized subjects, it is also the one that guarantees a legal order: in case of breaking the law, delinquents are punished, are disciplined in order to reestablish the legal order. At the discourse level, the semantic category that reproduces the specific relation between state authority and individuals is the deontic modality. The obligation mark is also a characteristic of directive acts. This type of modalisation qualifies the criminal text due to an objective extralinguistic support represented by a set of norms that exceed the personal will. The aim of this paper is to identify the deontic marks and to analyze their particular contexts in the text of criminal procedure.

Keywords: linguistics, text, criminal procedure, modalisation, deontic modality.

Sucesiunea de secvențe lingvistice reprezentate de textul¹ procedural penal se construiește intențional în jurul acelor elemente care privesc „respectarea tuturor garanțiilor procesuale ale dreptului la un proces echitabil”, a ideii de a fi „constatate la timp și în mod complet faptele care constituie infracțiuni” astfel încât „nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală, iar orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit legii, într-un termen rezonabil” (Udroiu 2014: 3, art. 14 – 19 NCPP).

Textul procesual penal este orientat, volitiv și prescriptiv, spre destinatarii săi, respectiv participanții la procesul penal.

Configurația actanțială detectabilă în textul prescriptiv al noului Cod de procedură penală este revelată incipient prin precizările terminologice ale Titlului III, „măștile procesuale” fiind descrise de art. 29 ș.u. ale aceluiași cod. Textul ulterior se va dezvolta progresiv, prin raportare cauzală și spațio-temporală, la *participanții la procesul penal*, asigurând astfel menținerea conectivității conceptuale, coerența textuală:

„Participanții în procesul penal sunt: organele judiciare, avocatul, părțile, subiecții procesuali principali, precum și alți subiecți procesuali.”²

¹ Voi utiliza noțiunea *text* în accepția pe care i-o acordă lucrările de lingvistică ce plasează unitățile verbale într-un gen discursiv (Mainguenneau 2007: 67-69), prin raportare nu numai la analiza lingvistică descriptivă, ci și la demersul de înțelegere a modalității în care ia naștere sensul (Detrie 2001: 8 în Adam 2008: 23) și se construiește această unitate de sens (Adam 2008: 20) reprezentată de textul procedural penal.

² **Participanții la procesul penal:** Art. 30 Organele specializate ale statului care realizează activitatea judiciară sunt: a) organele de cercetare penală; b) procurorul; c) judecătorul de drepturi și libertăți; d) judecătorul de cameră preliminară; e) instanțele judecătorești. Art. 31 Avocatul asistă sau reprezintă părțile ori subiecții procesuali în condițiile legii. Art. 32(1) Părțile sunt subiecții procesuali care exercită sau împotriva cărora se exercită o acțiune judiciară. (2) Părțile din procesul penal sunt inculpatul, partea civilă și partea responsabilă civilmente. Art. 33 (1) Subiecții procesuali principali sunt suspectul și persoana vătămată. (2) Subiecții procesuali principali au aceleași drepturi și obligații ca și părțile, cu excepția celor pe care legea le acordă numai acestora. Art. 34 În afara participanților prevăzuți la art. 33, sunt subiecți procesuali: martorul, expertul, interpretul, agentul procedural, organele speciale de constatare, precum și orice alte persoane sau organe prevăzute de lege având anumite drepturi, obligații sau atribuții în procedurile judiciare penale.

În cartografia procesului penal însă, doar părțile și subiecții procesuali principali sunt cei care trasează zona ce trebuie explorată de-a lungul etapelor procesuale (urmărirea penală, camera preliminară, judecata și executarea pedepsei), teritoriul de analiză fiind reprezentat de fapta concretă, nejustificată și imputabilă unui individ (devenit ulterior inculpat în procesul penal, împotriva căruia se va exercita acțiunea penală). În jurul faptei, calificată drept infracțiune de legea penală substanțială reprezentată de Codul penal³, și a subiecților activi și pasivi care fac parte din conținutul constitutiv al infracțiunii - părți și subiecți procesuali principali, din punct de vedere procesual - sunt obligate să-și desfășoare parcursul procesual organele specializate ale statului care realizează activitatea judiciară.

Așadar, structura semantică a textului procedural se dezvoltă de la rolurile procesuale pe care trebuie să și le asume participanții și corespunde unor exigențe intenționale, manifestate prin marcarea în mesaj a atitudinii cognitive și volitive care a condus la însăși apariția textului.

Epistemic și deontic în textul procedural penal

Categorie semantică parțial gramaticalizată, modalitatea a fost definită în studiile moderne drept raportare a locutorului la conținutul enunțiativ, exprimând „atitudinea sa cognitivă, volitivă sau evaluativă față de stările de lucruri, reale sau potențiale, decrișe prin limbaj”(GALR II: 673, DSL: *modalitate*).

În timp ce modalitatea epistemică se regăsește în enunțuri care exprimă o atitudine cognitivă, evaluând adevărul propozițional, „gradul de certitudine pe care îl are locutorul în legătură cu realitatea stării de lucruri decrișe în propoziție” (GALR II: 678), modalitatea deontică se raportează volitiv la conținutul propozițional, indicând „gradul de obligativitate sau de permisivitate a situațiilor decrișe într-o propoziție, în raport cu un corp de norme preexistente” (GALR II: 689).

Marcarea în mesaj a modalității poartă denumirea de modalizare, modalizatorii reprezentând, la rândul lor, mijloacele de realizare a modalizării (GALR II: 674). Aceștia se identifică la mai multe niveluri: gramatical (prin modurile verbale), lexico-gramatical (verbe modale, adverbe și locuțiuni adverbiale), lexical (verbe cu sens modal, perifraze), prozodic (intonația).

Posibilitatea de realizare a epistemicului prin modurile verbale, în special prin indicativul care exprimă certitudinea, implică, din perspectiva participanților la procesul penal, o dublă raportare la o stare de lucruri referențial reale sau potențiale. Astfel, enunțuri de tipul:

Art. 159 alin. 1 *Mandatul de percheziție se comunică procurorului, care ia măsuri pentru executarea acestuia.*

Art. 111 alin. 2 *Persoanei vătămate i se aduc la cunoștință următoarele drepturi și obligații:*

împun o dublă citire: pentru organele judiciare implică asumarea unui cadru pe care trebuie să îl asigure, să îl construiască, iar pentru părți și subiecții principali, certitudinea asupra unei situații factuale. Deși neexprimată, intenția legiuitorului este deontică în ceea ce-i privește pe subiecții activi, cei care instrumentează cauza prin succesiunea de acte pe care sunt obligați să le parcurgă. Această dublă intenție textuală impune inclusiv o dublă raportare a participanților unii la alții, epistemică ori deontică. Cele două modalități comută, în funcție de lector, citirea deontică fiind impusă totodată de intenția emitentului și de rolul asumat de destinatar.

Așadar, art. 159 este citit de procuror ca *obligație* de a desfășura activitatea de punere în executare a mandatului de percheziție, în timp ce alți subiecți procesuali

3

(făptuitorul, suspectul, inculpatul, persoana vătămată, partea civilă) *cunosc* faptul că lucrurile decurg în felul arătat de textul de lege. În cazul art. 111, obligația de aducere la cunoștința persoanei vătămate a drepturilor și a obligațiilor revine organelor judiciare, în timp ce persoana vătămată cunoaște că beneficiază de anumite drepturi și îi revin anumite obligații.

Mărci deontice ale obligației

Deonticul își gradează textual apariția între obligativitate și permisivitate prin raportare la un ansamblu normativ preexistent. Cum un cod de procedură penală trebuie să redea el însuși norma, modalitatea deontică identificată este cea nonsubiectivă, numită *propriu-zisă*.⁴ Se remarcă, în acest caz, valoarea deontică impersonală a construcțiilor care încorporează modalizatorii deontici ai obligației.

Verbul modal *a trebui* are o apariție frecventă, reglementând atât activitatea organelor judiciare, cât și a altor participanți în procesul penal, fiind identificabil, în general, în construcții imbricate. La nivel sintactic, modalizatorul guvernează un GV, obligația propriu-zisă fiind codificată prin verb la modul conjunctiv (atunci când este focalizat discursiv participantul cărui îi incumbă obligația legală) sau prin participiu pasiv (în construcții în care Agentul nu este lexicalizat, însă este focalizat Pacientul). Am selectat, mai jos, exemple care să ilustreze modul în care legiuitorul atribuie obligațiile participanților la procesul penal:

1. obligațiile organelor judiciare (organe de cercetare penală, procuror, judecător de drepturi și libertăți, instanță):

Art. 10 alin. 4 *Înainte de a fi ascuțați, suspectului și inculpatului trebuie să li se pună în vedere că au dreptul de a nu face nicio declarație.* (obligația incumbă organelor judiciare)

Art.12 alin. 1 *Orice persoană care se află în curs de urmărire penală sau de judecată trebuie tratată cu respectarea demnității umane.* (de către organele judiciare)

Art. 108 alin. 4 *Organul judiciar trebuie să aducă la cunoștința inculpatului posibilitatea încheierii, în cursul urmăririi penale, a unui acord, ca urmare a recunoașterii vinovăției, iar în cursul judecării posibilitatea de a beneficia de reducerea pedepsei prevăzute de lege, ca urmare a recunoașterii învinuirii.*

Art. 151 alin. 5 *Procurorul trebuie să emită câte o ordonanță pentru fiecare livrare supravegheată dispusă.*

Art. 166 alin. 1 *Organul judiciar trebuie să ia măsuri ca percheziția să fie efectuată cu respectarea demnității umane.*

Art. 133 alin. 1 *După dispunerea măsurii și înainte ca identificarea să fie realizată, persoana care face identificarea trebuie audiată cu privire la persoana sau obiectul pe care urmează să îl identifice.* (de către organul judiciar)

Art. 185 alin. 8 *Organul de urmărire penală trebuie să încunoștințeze un membru de familie despre data autopsiei și despre dreptul de a desemna un expert independent autorizat care să asiste la efectuarea autopsiei.*

2. obligațiile părților (inculpatul, partea civilă și partea responsabilă civilmente)

Art. 20 alin. 6 *Încheierea sau ordonanța va fi comunicată părților civile, care trebuie să încunoștințeze procurorul sau instanța în cazul în care refuză să fie reprezentați prin avocatul desemnat din oficiu.*

215 alin. 1 *Pe timpul cât se află sub control judiciar, inculpatul trebuie să respecte următoarele obligații:*

⁴ Utilizarea frecventă a modalizării deontice în limbajul juridic-administrativ a fost remarcată și în cercetările moderne (GALR II: 690).

217 alin. 3 *Pe perioada măsurii, inculpatul trebuie să respecte obligațiile prevăzute la art. 215 alin. (1) și i se poate impune respectarea uneia ori mai multora dintre obligațiile prevăzute la art. 215 alin. (2). Dispozițiile art. 215 alin. (3)–(9) se aplică în mod corespunzător.*

3. obligațiile subiecților procesuali principali (suspectul și persoana vătămată)

art. 80 alin. 1 *Încheierea sau ordonanța va fi comunicată persoanelor vătămate, care trebuie să încunoștințeze, în termen de 3 zile de la primirea comunicării, procurorul sau instanța în cazul în care refuză să fie reprezentată prin avocatul desemnat din oficiu.*

Art. 81 alin. 1 *Persoana care a suferit o vătămare fizică, materială sau morală printr-o faptă penală pentru care acțiunea penală se pune în mișcare din oficiu și care nu dorește să participe la procesul penal trebuie să înștiințeze despre aceasta organul judiciar, care, dacă apreciază necesar, o va putea audia în calitate de martor.*

4. obligațiile altor subiecți procesuali

176 alin. 4 *Expertul înlocuit trebuie, sub sancțiunea prevăzută la art. 283 alin. (4), să pună de îndată la dispoziția organului judiciar toate actele sau obiectele încredințate, precum și observațiile cu privire la activitățile desfășurate până la momentul înlocuirii sale.*

310 alin. 2 *Dacă făptuitorul a fost prins în condițiile alin. (1), persoana care l-a reținut trebuie să îl predea de îndată, împreună cu corpurile delictive, precum și cu obiectele și înscrisurile ridicate, organelor de urmărire penală, care întocmesc un proces-verbal.*

542 alin. 2 *Statul trebuie să dovedească în cadrul acțiunii în regres, prin ordonanța procurorului sau hotărâre penală definitivă, că cel asigurat în condițiile alin. (1) a produs cu rea-credință sau din culpă gravă profesională eroarea judiciară sau privarea nelegală de libertate cauzatoare de prejudicii.*

Există, de asemenea, o anume obligativitate formală în ceea ce privește actele întocmite de către participanți în cursul procesului penal, marcată lingvistic prin modalul *trebuie*. Și în aceste cazuri se citește, în subsidiar semantic, obligația care îi revine Agentului (un anume participant la procesul penal), respectiv aceea de întocmire corespunzătoare a actului procesual ori procedural; acesta rămâne, în sine, un simplu Instrument.

Art. 72 alin. 2 *Cererea se depune la instanța de unde se solicită strămutarea și trebuie să cuprindă indicarea temeiului de strămutare, precum și motivarea în fapt și în drept.*

158 alin. 2 *Cererea formulată de procuror trebuie să cuprindă:*

168 alin. 6 *Încheierea instanței trebuie să cuprindă:*

170 alin. 4 *Ordonanța organului de urmărire penală sau încheierea instanței trebuie să cuprindă: numele și semnătura persoanei care a dispus predarea, numele persoanei ce este obligată să predea obiectul, înscrisul ori datele informatice, descrierea obiectului, înscrisului sau a datelor informatice ce trebuie predate, precum și data și locul unde trebuie să fie predate.*

172 alin. 3 *Cererea de efectuare a expertizei trebuie formulată în scris, cu indicarea faptelor și împrejurărilor supuse evaluării și a obiectivelor care trebuie lămurite de expert.*

189 alin. 4 *Raportul de expertiză sau certificatul medico-legal trebuie să cuprindă: descrierea leziunilor traumatiche, precum și opinia expertului cu privire la natura și gravitatea leziunilor, mecanismul și data producerii acestora, urmările pe care acestea le-au produs.*

199 alin. 2 *Procesul-verbal trebuie semnat pe fiecare pagină și la sfârșit de cel care îl încheie, precum și de persoanele arătate la lit. e) și g). Dacă vreuna dintre aceste persoane nu poate sau refuză să semneze, se face mențiune despre aceasta, precum și despre motivele imposibilității ori refuzului de a semna.*

258 alin. 1 *Citația este individuală și trebuie să cuprindă următoarele:*

259 alin. 2 *Plângerea trebuie să cuprindă*

321 alin. 2 *Referatul trebuie să cuprindă mențiunile prevăzute la art. 286 alin. (4), precum și date suplimentare privitoare la mijloacele materiale de probă și măsurile luate cu privire la ele în cursul cercetării penale, precum și locul unde acestea se află.*

Alți modalizatori fac parte din familia lexico-semantică a verbului *a obliga*, fiind actualizați ca nume ori adjective. Utilizarea lor se face prin raportare la aceiași participanți la procesul penal și sunt enumerați mai jos:

1. substantivul *obligația*, în general, în GV având drept centru verbul *a avea*. În cazurile în care sunt enumerate obligațiile, citirea deontică se realizează implicit prin raportare la participantul obligat prin lege:

Art. 5 alin. 1 *Organele judiciare au obligația de a asigura, pe bază de probe, aflarea adevărului cu privire la faptele și împrejurările cauzei, precum și cu privire la persoana suspectului sau inculpatului.*

Art. 9 alin. 4 *Atunci când se constată că o măsură privativă sau restrictivă de libertate a fost dispusă în mod nelegal, organele judiciare competente au obligația de a dispune revocarea măsurii și, după caz, punerea în libertate a celui reținut sau arestat.*

Art. 108 alin. 2 *Suspectului sau inculpatului i se aduc la cunoștință drepturile prevăzute la art. 83, precum și următoarele obligații:*

Art. 111 alin. 2 *Persoanei vătămate i se aduc la cunoștință următoarele drepturi și obligații:*

Art. 120 alin. 2 *Martorului i se aduc apoi la cunoștință următoarele drepturi și obligații:*

Art. 143 alin. 3 *Convorbirile, comunicările sau conversațiile purtate într-o altă limbă decât cea română sunt transcrise în limba română, prin intermediul unui interpret, care are obligația de a păstra confidențialitatea.*

147 alin. 5 *Unitățile poștale sau de transport și orice alte persoane fizice sau juridice care efectuează activități de transport sau transfer de informații sunt obligate să rețină și să predea procurorului scrisorile, trimerile poștale ori obiectele la care se face referire în mandatul dispus de judecător sau în autorizația emisă de procuror.*

153 alin. 3 *Instituția prevăzută la alin. (1) este obligată să pună de îndată la dispoziție datele solicitate.*

2. adjectivul *obligat*, în GV cu centru verbal copulativ:

Art. 60 *Procurorul sau organul de cercetare penală, după caz, este obligat să efectueze actele de urmărire penală care nu suferă amânare, chiar dacă acestea privesc o cauză care nu este de competența acestuia. Lucrările efectuate în astfel de cazuri se trimit, de îndată, procurorului competent.*

Art. 88 *Avocatul ales sau desemnat din oficiu este obligat să asigure asistența juridică a părților ori a subiecților procesuali principali.*

Art. 89 alin. 1 *Suspectul sau inculpatul are dreptul să fie asistat de unul ori de mai mulți avocați în tot cursul urmăririi penale, al procedurii de cameră preliminară și al judecății, iar organele judiciare sunt obligate să îi aducă la cunoștință acest drept. Asistența juridică este asigurată atunci când cel puțin unul dintre avocați este prezent.*

3. adjectivul *obligatoriu*, în GPrep cu funcție circumstanțială modală sau în GV cu centru verbal copulativ::

Art. 56 alin. 3 *Urmărirea penală se efectuează, în mod obligatoriu, de către procuror:*

Art. 213 *Asistența juridică a inculpatului și participarea procurorului sunt obligatorii.(obligația procedurală revine judecătorului sau instanței).*

Art. 140 alin. 4 *În cazul în care apreciază că cererea este întemeiată, judecătorul de drepturi și libertăți dispune, prin încheiere, admiterea cererii procurorului și emite de îndată mandatul de supraveghere tehnică. Întocmirea minutei este obligatorie.*

4. substantivul postverbal *obligarea*:

Art. 245 alin. 2 *Măsura prevăzută la alin. (1) constă în obligarea suspectului sau inculpatului să urmeze în mod regulat tratamentul medical prescris de un medic de specialitate, până la însănătoșire sau până la obținerea unei ameliorări care să înlăture starea de pericol.*

Indicele modal care marchează obligativitatea poate apărea și marginal, ca titlu al articolului de lege. În acest caz, acțiunile obligatorii ale participantului sunt detaliate în textul alineatelor:

Art. 297 *Obligațiile organului de urmărire penală în procedura plângerii prelabile*

(1) *La primirea plângerii prelabile, organul de urmărire penală verifică dacă aceasta îndeplinește condițiile de formă și dacă a fost depusă în termenul prevăzut de lege. În cazul în care constată că este tardivă, organul de cercetare penală înaintează procurorului actele încheiate împreună cu propunerea de clasare.*

Art. 306 *Obligațiile organelor de urmărire penală*

(3) *După începerea urmăririi penale, organele de cercetare penală strâng și administrează probele, atât în favoarea, cât și în defavoarea suspectului ori inculpatului.*

Stabilirea unei obligații negative se realizează deontic cu ajutorul adverbului sau adjectivului *interzis*, în GV cu centru copulativ (construcții impersonale sau aflate în relație cu un subiect exprimat prin substantiv postverbal)

Art. 101 alin. 3 *Este interzis organelor judiciare penale sau altor persoane care acționează pentru acestea să provoace o persoană să săvârșească ori să continue săvârșirea unei fapte penale, în scopul obținerii unei probe.*

Art. 147 alin. 2 *Este interzisă reținerea, predarea și percheziționarea corespondenței sau a trimiterilor poștale trimise ori primite în raporturile dintre avocat și suspectul, inculpatul sau orice altă persoană pe care acesta o apără, cu excepția situațiilor în care există date că avocatul săvârșește sau pregătește săvârșirea unei infracțiuni dintre cele prevăzute la art. 139 alin. (2).*

Art. 159 alin. 18 *Este interzisă efectuarea în același timp cu percheziția a oricăror acte procedurale în aceeași cauză, care prin natura lor împiedică persoana la care se face percheziția să participe la efectuarea acesteia, cu excepția situației în care se desfășoară, în aceeași cauză, simultan mai multe percheziții. (de către organele judiciare).*

Concluzii

În toate aceste exemple, modalizarea deontică de tip *obligativitate* este marcată lexico-gramatical și caracterizează textul procedural penal. Acesta reprezintă, în esență, mediul de transmitere și de decodare a intenției legiuitoare. Născut din necesitatea de apărare a valorilor sociale fundamentale (Pascu 2009: 2) prin reglementarea juridică a activității de apărare a acestor valori, textul procedural penal încorporează toate acele garanții ce presupun respectarea drepturilor subiecților procesuali împotriva „acțiunii arbitrare a organelor de stat care contribuie la realizarea funcției de apărare socială (Pascu 2009: 3, Udroi, Predescu 2009: 16, Streteanu 2008: 4). Tocmai de aceea, spre deosebire dreptul substanțial, în care obligativitatea vizează toți membrii societății, textul procedural penal se adresează cu preponderență organelor judiciare ale statului, iar deonticul vizează activitatea acestora.

Nivelul sintactico-semantic al textului juridic este coordonat de funcțiile referențial-denominativă (Irimia 1986: 102, 213-214) și metalingvistică, iar organizarea specifică se realizează „conform unor scheme-tip” (Stoichițoiu-Ichim 2001), inclusiv în enunțuri

guverdate de modalizatori lexico-gramaticali deontici. Aceștia ilustrează trăsătura specifică remarcată de Dumitru Irimia (1986: 227), respectiv depersonalizarea enunțiativă și dezvoltarea de cadre sintactice fixe. Modalizarea deontică a discursului juridic își subsumează celelalte trăsături, respectiv precizia, concizia și claritatea, specifice textului științific și textului juridico-administrativ, în egală măsură (Stoichițoiu-Ichim 2001: *passim*).

Prin raportare la calitatea destinatarilor, textul procedural penal este caracterizat de jocul între modalitatea epistemică și cea deontică, impusă de posibilitatea dublei citiri, obligativitatea regizând acele scene care contribuie la realizarea scopului procesului penal în cadrul larg guvernat de principiul echității.

BIBLIOGRAFIE:

*** *Gramatica limbii române*, vol. al II-lea, 2005, *Enunțul*, București, Editura Academiei Române. (GALR II)

Adam, Jean-Michel, 2007, *Lingvistică textuală*, Iași, Institutul European.

Moeschler, Jacques, Antoine Auchlin, 2005, *Introducere în lingvistica contemporană*, Cluj, Echinox.

Bidu-Vrânceanu et al., 2001, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Nemira.

Irimia, Dumitru, 1986, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, 1986, București, Editura Științifică și Enciclopedică

Maingueneau, Dominique, 2007, *Analiza textelor de comunicare*, Iași, Institutul European.

Pascu, Ilie, 2009, *Drept penal. Partea generală*, București, Hamangiu.

Streteanu, Florin, 2008, *Tratat de drept penal. Partea generală*, vol. I, București, Editura C. H. Beck.

Stoichițoiu-Ichim, Adriana, *Semiotica discursului juridic*, București, <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/discurs/Capitolul%205II3.htm> (01.05.2014)

Udroiu, Mihail, 2014, *Procedură penală. Partea generală. Noul Cod de procedură penală*, București, C. H. Beck.

Udroiu, Mihail, O. Predescu, 2008, *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român. Tratat*, București, C.H.Beck.